

*Жан-Клод Ларше**

ИСИХАЗАМ И ШЕСТИ ВАСЕЉЕНСКИ САБОР

Има ли Паламистичко Богословље ? Божанским енергијама основу у VI Васељенском Сабору?

**

Светопредањски карактер паламистичког богословља ? божанским енергијама, као што се зна, јако су оспоравали византијски противници (Паламини), а за тим латински противници. Он још и данас остаје оспораван од једног броја западних историчара и теолога, који у разликовању божанске суштине и енергија и тврдњи ? њиховом нествореном карактеру виде неприхватљива новачења и (зато) настављају да од њих чине предмет полемике. 1

Питање ? светопредањском или несветопредањском карактеру паламистичког богословља већ је истраживано са тачке гледишта патристичких основа. 2 Но, колико знамо, то још није учињено са гледишта саборских основа, бар не у односу на саборе старије од сабора 12. века. Овај колоквијум, организован поводом 650 година од *Синодалног томоса* из 1351. године, даје нам повода да то сада учинимо.

Сабор се 1351. године окупио, и то вреди нагласити, у сали Влахернске палате (у Цариграду), чији су зидови били украшени фрескама које представљају Васељенске саборе. 3 То јасно симболизује чињеницу да овај Сабор подразумева то да се поставља на линију Васељенских сабора и дефинише веру потпуно сагласну вери коју су они прокламовали. У своме кратком казивању — ????????? — ? Васељенским саборима, родошки митрополит Нилос / ??????? /, 6. век, сматра ове палами стичке саборе "Светим и Васељенским деветим сабором". ????? - ????? , ????????? ??? ??????? , ' ?????? 1852, т. ? , 394. Од почетка првог заседања Сабора, 28. маја (1351), Свети Григорије Палама, који је у првом реду учествовао у дискусији, тврди да његово богословље није " до датак" него "развијање" (?????????) Шестог васељенског сабора (Цариград III , 681). 4 Дискусија се међутим наставила у другом смеру.

За време четврте седнице, 9. јуна, Свети Григорије Палама и његове присталице ипак се враћају на ту тачку и, по читању одломка од Светог Василија, Светог Јована Дамаскина и Светог Максима Исповедника,

предлажу читање делова *Аката* Шестог васељенског сабора 5 који говоре ? две природне воље и две природне енергије Христове. 6 Њихови противници то не прихватају, сматрајући да само коначна дефиниција вере (????) овог сабора има ауторитет. 7 Одговорено им је чињеницом (одговарајућег) параграфа *Синодика православља* који анатемисе оне што одбацују *Акта* Шестог сабора 8 и тада се могло даље наставити са читањем два пасуса из *Аката*, 9 и такође, пошто је то тражено од Паламиних противника, једног одломка из *Дефиниције вере* (????) истог Сабора. 10 На крају ове седнице учесници исповедају, већина њих, разликовање између бојанске природе и божанских енергија и њихов нетварни карактер. 11

Види се да се Шести васељенски сабор представљао Светом Григорију Палами и његовим присталицама као велика основа, пошто је то саборска основа, теологије ? божанским енергијама коју је он изложио, и, дакле, уз многа патристичка позивања, 12 као оправдање теологије од стране (Светог) Предања. То су, међутим, оспоравали Паламини противници. Не заузимајући критичку позицију, може се од првог прилаза констатовати да се Шести васељенски сабор поставља на различит план — који се односи на христологију, од онога паламистичке теологије — која се односи на теологију у строгом смислу, те се може мислити да спајање једне и друге није успешно.

Питање да се дозна у којој мери постоји однос између паламистичке теологије ? божанским енергијама и учења ? две енергије у Христу, које се налази у *Дефиницији вере* и у *Акима* Шестог васељенског сабора, то питање, дакле, заслужује прецизно разматрање, како би се одговорило на питање да ли паламистичка теологија заиста може наћи неоспоран основ и оправдање у једном Васељенском сабору и, доследно томе, може неоспорно претендовати на стављање у континуитет Предања Цркве.

1. Узмимо најпре одломак *Дефиниције вере* (???) Шестог васељенског сабора, цитиран у дискусији на Сабору 1351. и у његовом *Томосу*. То је онај од односних текстова Шестог васељенског сабора који је наведен задњи, али је то једини који су, у прво време, Паламине присталице прихватиле да се наведе:

"Следујући за пет Светих и Васељенских сабора и за Светим и изабраним Оцима, и сагласно одређујући, исповеда (овај, Шести васељенски сабор) Господа нашег Исуса Христа, истинитог Бога нашег, Једнога од Свете и Једносуштне и Животворне Тројице, савршеног по Божанству и савршеног њега истог по човечанству, Б о г а истинитог и Човека истинитог њега истог, (састав љеног) од разумне душе и тела, једносуштног Оцу по Божанству и једносуштног њега истог нама по човечанству, у свему подобнога нама осим греха, рођенога пре векова од Оца по Божанству, а у последње дане њега истог, ради нас и ради нашег спасења, од Духа Светога и Марије Дјеве, стварно и по истини Богородице, (рођенога) по човечанству; Једнога и истога Христа, Сина, Господа Јединороднога, у два природна, не сливено, неизменљиво, нераздељиво, нераздвојно по знаваног, јер разлика природа због сједињења није нимало укинута, него је већма очувано својство сваке природе, и сход се (обе природе) у Једно Лице и Једну Ипостас; не у два лица раздељиваног или раздвајаног, него Једног и истога Сина Јединородног, Бога Логоса, Господа Исуса Христа, као што су отпочетка пророци ? њему (говорили), и сам Господ Христос нас научио, и предао нам Символ Светих Отаца. И два природна хте ња, то јест воље, у њему, и две природне енергије нераз дељиво, неизменљиво, неподељиво и несливено, по учењу Светих Отаца, такође проповедамо; и две природне воље, не супротне — не било тога! као што веле безбожни јеретици — него његова људска воља следује, и не супроти се нити се противбори, него се још већма потчињава његовој Божанској и свемоћној вољи".

13

Треба ипак признати да се у овом одломку само претпоследња реченица односи на енергије. Из те рече нице може се најпре извући тврдња да Христос има две енергије и да су оне "природне" (?????), ?? јест односе се на своје две природе или суштине: божанску природу или суштину, с једне стране, и људску природу или суштину, с друге стране, и чак им припадају. Тесан однос енергија са природима изражен је још при меном на две енергије три прилога које је *Дефиниција вере* Халкидонског сабора применила на природе: „не раздељиво (?????), неизменљиво (?????), несли вено (?????)"; 14 четврти израз нераздвој но, био је овде замењен синонимом неподељиво (????? - ???).

Да Христос има две енергије које се односе на две његове природе, то тачно значи да Он има једну енергију људску, која се односи на његову људску природу, и једну енергију Божанску, која се односи на његову Божанску природу. Дакле, будући да је његова Божанска природа иста природа са природом Оца и Светога Духа, другим речима (да је то) једна Божанска природна или суштина, може се неоспорно сматрати да овај одломак из *Дефиниције вере* Шестог васељенског сабора потврђује и свечано оправдава разликовање Божанске суштине и енергије. Не ради се само ? разликовању само мишљу" или "разумом" (?? ?????, ?? ?????): нема сумње да се енергија, као и воља, стварно разликује од природе на коју се односи и којој припада.

Из исте, претпоследње реченице наведеног одломака *Дефиниције вере* такође се може извести тврдња да две енергије, Божанска и човечанска, јесу без промене, то јест не могу се променити једна у другу, и без сливања су, то јест не могу се мешати нити се збркати да оформе неку смешану енергију или неку трећег рода. То уосталом логички произлази из тесног односа што га енергије имају са природима, које су оне саме, као што тврди *Дефиниција вере* Халкидонског сабора, без измене, без раздељења. То може послужити као референца да се подржи, и поред тога што Божанска природа не може постати људска природа, нити се помешати са њом у једну мешовиту природу, да Божанска енергија не може постати нека створена енергија, нити се помешати са неком створеном енергијом да сачини неку смешану енергију. Може се сматрати да се овај по следњи принцип, строго говорећи, односи само на однос двеју енергија Христових, што иду упоредо са од носом својих двеју природа, које, због чињенице да је једна сложена Ипостас (Христова), укључују посебан однос. То се пак заснива на ширем схватању природа и њихових енергија, које (схватање) је прецизирао Свети Максим Исповедник, чије богословље је, по општој сагласности историчара, инспирисало богословље Шестог васељенског сабора, али ми немамо овде времена да тај моменат разрађујемо. 15

Видећемо, међутим, да се два друга одломка која се односе на Шести васељенски сабор, узета овога пута из *Аката* Сабора, што су били разматрани током дискусија Сабора 1351. и цитирани у његовом *Томосу*, ослањају на то шире схватање и дозвољавају да се, уз претходне, додају и други елементи.

2. Навешћемо најпре други одломак, који је уједно и краћи: " Од сваке природе познајемо (посебно) енергију сваке, велим за суштинску и природну и (њој) одговарајућу (енергију), која неодољиво проистиче из сваке суштине и природе, по њеној (те природе) урођеној природној и суштинској каквоћи и неодољивој, уједно и несливеној, енергији која прати сваку суштину. Јер то и чини разлику енергија Христових, као што и постоје природа (чини разлику) природа". 16

Као прво, може се приметити да овај одломак почиње оним општим разматрањима ? природама и њиховим енергијама, да би се затим она применила на Христа. Може се, дакле, рећи да су ова разматрања мање специфично христолошка и имају значење аргумента шире од претходних, искључујући резервисаност која се може имати за њихову примену изван сфере строго христолошке.

Као друго, може се приметити да је овај одломак *Аката* прецизнији него *Дефиниција вере* у ономе што се односи на однос енергије према природи или суштини. Као у *Дефиницији вере*, енергија је оквалификована као " природна", а овде је оквалификована једнако и као " суштинска" потврда синонимије речи " природа" и " суштина", који је конкретно афирмисао Свети Максим Исповедник, била је овде прихваћена. Овај одломак такође каже да је " природна и суштинска какоћа везана са енергијом". Кореспонденција енергије природи тамо је експлицитно потврђена помоћу прилога ??????????. Такође је јасно потврђено да енергија проистиче из суштине или природе, и то (речено) два пута: ?????????? ?? ?????????? ?????? ?? ??????. Такође је речено да енергија прати суштину или иде упоредо са суштином, било да се ради о људској суштини и енергији или суштини и енергији божанској (??? ??? ???? ?????????????????????). Нераздељиви и несливени карактер људске енергије и божанске енергије је потврђен, као у *Дефиницији вере*.

Последња реченица је прилично тешка. Она првенствено означава да, ако се енергија односи на природу носи од ње квалитет, проистиче од ње и иде упоредо са њом — онда, ако Христос има две природе, Он такође има и две енергије.

Свеукупно ова разматрања указују на разликовање суштине и енергије, које није само " у мисли" или " само разумом", него је то разликовање реално.

3. Пређимо сада на други одломак *Аката* Шестог васељенског сабора разматран на Сабору 1351. и цитиран у *Томосу*:

" Који човек, макар био и спор да схвати, неће видети оно што је свима видљиво: да је немогуће и мимо поретка природе да постоји природа која нема природну енергију? То никада нису покушали рећи ни јеретици, који су (употребили) све људске лукавости и искривљене расправе против правилности вере и пронашли скупове одговарајуће њиховој покварености. Како се, дакле, оно што никада ни од Светих Отаца није речено, нити се од скверних јеретика усудило пронаћи, сада може дрско претендовати (и тврдити), да две природе Христове, то јест Божанска и човечанска, чија се и својства неповређена познају у Христу, да оне имају (само) једну енергију? Који правомислећи може ика да доказати да, кад кажу да је једна (енергија у Христу), да ће она бити временска или вечна, Божанска или људска, нестворена или створена, једна иста која је и Очева или је друга мимо Оца? Ако је, дакле, једна и иста, једна је (и) заједничка и Божанства и човечанства Христова, што је бесмислено и говорити. Дакле, када је Син Божији, Он исти који је Бог и Човек, људска дела дејствовао (=чинио) на земљи, такође је са њиме и Отац дејствовао природно. Јер оно што Отац чини, то и Син такође чини. Пошто — оно што истина садржи — уколико је Христос нека људска дела дејствовао, односи се само на његово Лице као Сина, оно што није исто што и Оца. Јасно је да је Христос дејствовао по другом и другом (то јест по Божанској и по људској природи), да би, по Божанству, што Отац чини, то и Син такође чинио; а по човечанству, оно што је својствено човеку Он је Сам дејствовао као Човек, јер је истински и Бог и Човек. Зато се и истински верује да Он исти, Један будући, има природне енергије, то јест Божанску и човечанску, нестворену и створену, као истинити и савршени Бог и истинити и савршени Човек, Један исти, Посредник Бога и људи, Господ Исус Христос". 17

Овај текст започиње потврдом да је за једну при роду немогуће и против поретка природе да постоји без природне енергије. Тај принцип је такође најављен у једном одломку из дела Светог Максима цитираном током Сабора 1351, 18 мало пре разматрања текстова Шестог васељенског сабора: „Јер ниједно од бића не постоји без природне енергије. Свети Оци то јасно кажу: „Нити има, нити је позната било која природа без своје суштинске енергије“, 19 мада у овом последњем одломку израз "ниједно од бића" може одвести неопре зног читаоца до тога да овај принцип примени само на створена бића. У одломку *Аката* Шестог васељенског сабора који сада разматрамо очигледно је да овај принцип важи за сваку природу, па, дакле, и за саму Божанску природу, а т ? је уосталом потврђено даље у тексту. Такође је прецизирано да је Божанска енергија Христова такође и енергија Оца, те, дакле, енергија природе или суштине Божанске, заједничке Оцу, Сину и Светоме Духу. Та истина се такође налази, видели смо претходно, у *Дефиницији вере* Шестог васељенског сабора, као, такође, и непомешани (то јест несливени) карактер енергије људске и енергије Божанске, потврђен овде, међутим, на други начин: оно што Син чини као Бог, то и Отац такође чини; али оно што Син чини као Човек, то Отац не чини.

Но, најважнији допринос овога текста, у односу према другима, јесте то што он потврђује нетварни (=нестворени) карактер Божанске енергије. У прво време то је само сугерисано: тек се примећује да ће само једна енергија у Христу бити или временска, људска и створена, или пак вечна, Божанска и нестворена, или пак истовремено временска и вечна, Божанска и људска, створена и нестворена. Нестворени и вечни карактер Божанске енергије имплицитно је потврђен, као такође и временски и тварни карактер људске енергије. За оне којима ово није довољно тај факат је најављен даље на експлицитан начин: Христос поседује "Божанску енергију и људску енергију, ону која је не створена и ону која је створена".

Тачке паламистичке теологије ? божанским енергијама које су стварале тешкоће Паламиним противницима, како неким Византинцима његовог времена тако и Латинима касније, формулисане су у облику питања за разматрање током друге фазе Сабора 1351, што се одвијало током јула:

- 1) Постоји ли у Богу разлика између суштине и енергије?
- 2) Ако постоји, да ли је енергија створена или не створена?
- 3) Ако је енергија нестворена, како се може избећи сложеност у Богу?
- 4) Може ли се на енергију применити назив *божанство*, а да се избегне дитеизам?
- 5) Да ли је правилно рећи да суштина надилази енергију?
- 6) Пошто постоји заједничарење у Богу, да ли је оно заједничарење у суштини или у енергији? 20

Неоспорно је да одломак *Дефиниције вере* Шестог васељенског сабора, који смо претходно навели и разматрали дозвољава да на прва два од ових питања дамо одговор који иде у смеру паламистичке теологије, и њ ој у овим тачкама пружа неоспорну званичну потврду једног Васељенског сабора:

- 1) Заиста постоји у Богу разликовање између суштине и енергије;
- 2) Божанска енергија је нестворена.

Томос из 1351. уосталом потврђује нашироко те две тврдње, позивајући се на многобројне светоотачке наводе. У дужем одговору који *Томос* пружа на прво питање 21 он се више не позива на Шести васељенски сабор, јер је то позивање развијено раније, у општијем контексту, и оно остаје присутно код свих. У одговору на друго питање 22 он се на њега позива, али се задовољава само упућивањем на претходна излагања. 23

Шести васељенски сабор не дозвољава да се изнесе ниједан одговор на следећа (напред наведена) питања, јер се та питања налазе сасвим изван његовог контекста. Може се ипак сматрати да су ова питања другостепена у односу на претходна и да представљају посебне проблеме формулације. Обратно пак, два прва питања дотичу се суштинских момената и одговарају основним паламистичке теологије и језгру исихастичког спора. Може се, дакле, закључити да сам основ паламистичке

изашле четири свеске са његовим уводи ма: Одговори Таласију, *Ambigua, Писма, Теолошке и полемичке расправе*), а недавно је објавио и књигу *Maxime le Confesseur mediateur entre l' Orient et l' Occident* (Paris , Cerf , 1998, страна 226). Објавио је и књигу *Ceci est mon corps. Le sens chretien du corps selon les Peres de VEglise* (=Ово је моје Тело. Хришћански смисао тела по Оцима Цркве) (Geneve , 1996) — у току је превод на српски — и низ теолошко-филозофских чланака (недавно је његов темељни текст ? Filioque објављен у атинском теолошком часопису ????????) (биће објављен и на српском). Као директор једне од Cerf -ових едиција ? *савременим Православним духовницима* г. Ларше припрема и по једну књигу ? српским теолозима-духовницима: Епископу Николају Жичком и Оцу Јустину Поповићу (чији је француски превод *Догматике*, изд. L'Age d'Homme, Lausanne , у пет књига, он пропратио приказима у часопису *Contacts* и другде). — Недавно је код нас преведена његова студија: *Христолошко питање. Поводом пројекта сједињења Право славне Цркве и Цркава нехалкидонских: Проблеми теолошки и еклисиолошки нису решени* (у *Видослову* 22 и 23/2001): *La question christologique . A propos du projet d'union de VEglise Orthodoxe et des Eglises non Chalcedoniennes: Problemes theologiques et ecclesiologiques en suspens* (франц. текст у православном руском часопису у Пари зу: "Le Messager Orthodoxe" (Revue de pensee et 'action orthodoxes, ed. Acer), Paris , № 134, II 2000 , 3 -103, ускоро и на грчком). — ? Ж.-К. Ларше је написао опширан *Увод* у издање француског превода Паламиних *Аподиктичких слова ? исхођењу Светог Духа*, Парис, 1995 (стр. 7-104). Године 1998. учествовао је на Симпозију ? Светом Палами у Атини (види напомену 1).

** Саопштење изложено на *Међународном научном симпозиону 650 година Саборског томоса (1351-2001). Свети Григорије Палама у историји и садашњости*, Србиње-Острог-Требиње, 19. 21. октобар 2001. /Превод француског рукописа: Jean Claude Lar- chet, *La theologie palamite des energies divines atelle un fondement dans le VP Concile oecumenique? I*

Реч *енергија* тако остављена, српски: *дејство*; глагол ???????/ opsteg/agir преведен са дејствовати.

11 Види нашу студију: ? "????? ?????????? ? ??????? ??? ? ????????? ?????????? = Св. Григорије Палама и патристичко предање, у: ? "????? ?????????? ? ????????? ??? ?????????? ??? ?? ??????. Акта Међународног научног симпозиона у Атини (13-15. новембра 1998) и Лимасолу (5-7. новембра 1999), Манастир Ватопед, Света Гора, 2000, 331-332.

z) Види нашу студију: ? "????? ?????????? ? ????????? ??? ? ?????????? ??????????, op . cit ., 331-346.

3) Никифор Григорас, *Историја*, XIII , 6 et 8, изд. Voivin, t. II , 898 et 905; *Синодски Томос*, Mansi, t. XXII , Veise, 1784, col. 134 = PG 151, 721? = изд. Ј. Кармирис, *Догматски и симболички споменици Православне Католичанске Цркве* (на грчком), т. I , Graz , 1968, 377 (преводио је користио изд. Атина, 1960); Филотеј, *Похвала Гри Горију Палами*, PG 151, 622В.

4) *Синодски томос*, Mansi XXII , 134; изд. Кармирис, 378. —[Свети патријарх цариградски Исидор у Тестаменту (написаном почетком 1350; умро је фебруара исте године) каже за свој *додатак* (????????), који је он додао у „архијерејско исповедање вере, као што је то обичај Цркве, који је отпочетка дошао до нас, против скандала који се појављују у Цркви", у којем анатемисе Варлаама и Акиндина, да „није правилно ни да се назове *додатак* (???? ?????), него *развијање и разјашњење* (???????????) онога што је раније речено (од Светих отаца)". У наставку текста у тестаменту каже се да Варлаам и Акиндин „откривене главе одбацују Свети и Васељенски шести сабор и сматрају га ни за шта" (Miklo sich-Muller, Acta Patriarcatus Constantinopolitani 1351-1402, Vmdo-Bonae, 1860, 1. 1, 291, 294).]

5) Ова *Акта* се налазе код Mansi XI , col . 195-922. Поново их је издао R. Riedeinger, *Concilium Universale Constantinopolitanum Tertium*, ACO, Series secunda, II, 1-2, Berlin , 1990-1992.

6) *Синодски томос*, Mansi XXII , 139-142; PG 151, 727 В ; изд. Кармирис, 381.

7) *Синодски томос*, Mansi XXII , 142; PG 151, 727 ВС ; изд. Кармирис, 381.

8) *Синодски томос*, Mansi XXII , 142; PG 151, 737 CD ; изд. Кармирис, 381. *Синодик православља*, ed . Gouillard , *Le Synodikon de l' Orthodoxie* , Travaux et memoires du Centre franpais d' etudes Byzantines , t . II , Paris , 1967, 77: „Онима који одбацују речи Светих изговорене у одбрану правилних догмата

Цркве Божије [...] прихватају још и Акта Васељенских сабора, велимо за Четврти и Шести сабор, анатема."

* *Синодски томос*, Mansi XXII , 142-143; PG 151, 727 D -782 D ; изд. Кармирис, 381-382.

"*Синодски томос*, MansiXXII , 144-146; PG 151, 728 D -729 B ;и зд. Кармирис, 382-383.

11 *Синодски томос*, Mansi XXII , 148-149; PG 151, 731 C ; изд. Кармирис, 384. Cf. Никофор Григорас, *Историја*, XXI , 3, ed . Voivin , t . II , 1004-1013.

12 Налазе се цитирана у делима Светог Паламе, у самом *Томосу* и другим паралелним списима (види, конкретно, В. Mar-kesinis, „ Un florilege compose pour la defense du Tome du Concile de 1351", dans A . Schoors et P - Van Deun (ed .), *Philohistor . Miscellanea in hono rem Caroli Laga septuagenerii* , „Orientalia Lovaniensa Analecta", № 60, 1994, 469-493).

13 *Les Conciles oecumeniques, t. II, 1, Les Decrets*, Paris, 1994, 284-286. *Синодски томос*, MansiXXII , 143-146; PG 151,728 D -729 B ;

1 ed . Кармирис, 382-383 [види грчки текст бр. 1. у *Прилогу*].

14 *Les Conciles oecumeniques, t. II, 1, Les Decrets*, Paris , 1994, 198.

15 Упућујемо на ширу студију, на којој сада радимо, ? теоло гији Божанских енергија у делима Светог Максима Исповедника.

т Синодски томос, MansiXXII , 143; PG 151, 728 CD ; изд. Кар- мирис, 382 [види грчки текст бр. 2. у *Прилогу*].

17 *Синодски томос*, Mansi XXII , 142-143; PG 151, 727 D -728 C ; изд. Кармирис, 381-382 [види грчки текст бр. 3. у *Прилогу*].

1в Синодски томос, MansiXXII , 142; PG 151, 727AB; изд. Кар- мирис, 381.

19 *Relatio Montionis (=Разговор у секреШаријату)*, ПП, PG 90, 121 C . CCSG 39, 35.

20 *Синодски томос*, MansiXXII , 150; PG 151, 732AB; изд. Кар- мирис, 385.

211 *Синодски томос*, Mansi XXII , 150-162; PG 151, 732C-740A; изд. Кармирис, 385-391.

22 *Синодски томос*, Mansi XXII , 162-164; **PG 151, 740 A -741 A** ; изд. Кармирис, 391-392.

23 *Синодски томос*, MansiXXII , 162; **PG 151, 740A**; изд. **Карми-** Рис, 391.